

Ruokaviraston raportti

Loppuraportti

ASF-teurastamoharjoitus 21.10.2020



RUOKAVIRASTO
Livsmedelsverket • Finnish Food Authority

Loppuraportti

Päiväys:	6.4.2021
Asianumero:	4611/04.01.02.00.03.01.00/2020
	Ruokavirasto
Linja, osasto ja/tai yksikkö:	Eläinten terveyden ja lääkitsemisen yksikkö
Hyväksyjä:	Miia Kauremaa
Laatija/laatijat:	Riikka Lahdenperä, Hanna Lounela, Riikka McLean, Leena Oivanen ja liha-alan laitoksen edustaja
Lisätietoja:	

SISÄLLYSLUETTELO

1 YHTEENVETO	3
2 JOHDANTO	4
3 HARJOITUKSEN SUUNNITTELU	4
4 TARKOITUS JA TAVOITTEET	4
5 OSALLISTUJAT	5
6 TOTEUTUS	5
6.1 Ennakkomateriaali.....	5
6.2 Teurastamon eläintautilain mukaisen hyväksymisen arviointi	5
6.3. Harjoituspäivän rakenne	6
6.4 Syötteiden aiheet	6
7 ARVIOINTI JA PALAUTE	6
8 HUOMIOT	7
8.1 Arvioinnin yhteenveto.....	7
8.2 Arvioijien ja järjestämisryhmän havainnot	8
8.3 Pelaajien ja tarkkailijoiden palaute	11
9 SUOSITUKSET	12
9.1 Varautumiseen ja taudintorjuntatoimiin liittyvät suositukset	12
9.2 Valmiusharjoitusten toteuttamiseen liittyvät suositukset.....	13
Liite 1. Harjoituspäivän aikataulu	13

1 YHTEENVETO

Varautuminen ja siihen keskeisesti liittyvät valmiusharjoitukset muodostavat tärkeän pohjan tarttuvien eläintautien torjuntatyölle. Harjoittelemalla voidaan arvioida ja kehittää eri toimijoiden taudintorjuntatoimintaa, erityistilanteiden hallintaa sekä yhteistyötä ja tiedonkulkua. Valmiusharjoitukset tulisi vakiinnuttaa osaksi eri toimijoiden jatkuvaa toimintaa.

Potsi 2020 -valmiusharjoituskokonaisuuden yhtenä osana toteutettiin teurastamon ja sen yhteydessä olevan liha-alan laitoksen toimintaan liittyvä harjoitus 21.10.2020 (teurastamoharjoitus). Teurastamoharjoituksen tarkoituksena oli parantaa elinkeinon ja eläintautiviranomaisten toimintavalmiutta tilanteessa, jossa afrikkalainen sikarutto (ASF) todettaisiin luonnonvaraisessa villisiassa alueella, jolla sijaitsee sikateurastamo. Harjoitukseen osallistui Ruokaviraston asiantuntijoita, Etelä-Suomen aluehallintoviraston läänineläinlääkäri ja liha-alan laitoksen edustajia. Harjoitus toteutettiin virtuaalisena keskustelupohjaisena pöytäharjoituksena etäyhteydellä.

Harjoitus onnistui kokonaisuudessaan hyvin, se koettiin tarpeelliseksi ja se vastasi valtaosin asetettuihin tavoitteisiin. Esiin nousi useita tärkeitä huomioita, jotka liittyvät afrikkalaiseen sikaruttoon varautumiseen, taudintorjuntaan ja tiedonkulkuun tautitilanteessa.

Tautiepäilyistä tai -tapauksesta viestintä elinkeinolle mahdollisimman aikaisessa vaiheessa koettiin erittäin tärkeäksi. Eri eläintautiviranomaisten viestintävastuut edellyttävät vielä roolien selkeyttämistä. Lisäksi tuotiin esiin tarve toimintaohjeille ja mallipohjille tautitapauksen hoitamista varten.

Harjoituksessa vaikutti siltä, että teurastamo selviäisi väliaikaisen rajoitusvyöhykkeen muodostamisen jälkeisistä ensivaiheen toimistaan. Tilanne, jossa teurastamo sijaitsee rajoitusvyöhykkeellä, on kuitenkin perin haasteellinen esimerkiksi lihan jalostukseen ohjaamiseen liittyvien järjestelyiden takia. Tautitilanteen alussa perustettavalla väliaikaisella rajoitusvyöhykkeellä teurastettavien sikojen liha, oli se sitten peräisin vyöhykkeeltä tai sen ulkopuolelta tulleista sioista, tulisi nykyisten säädösten mukaan ohjata ASF-viruksen tuhoavaan erityiskäsittelyyn tai kotimaan kulutukseen, mikä aiheuttaisi lihateollisuudelle suuria haasteita. Erityiskäsitteltyjen tuotteiden markkinat ovat pienet ja kotimaan käyttöön hyväksytyjen tuotteiden merkitseminen tavanomaisesta poikkeavalla tunnistusmerkillä on vaikeaa, sillä tunnistusmerkki on yleisesti esipainetuissa pakkausmateriaaleissa. Sivutuotteiden toimittamisessa käsiteltäväksi voi tulla kapasiteettiongelmia käsittelylaitoksissa, jos teurastettavien sikojen sivutuotteita pitää toimittaa normaalista poikkeaviin käsittelyihin.

Harjoituksen perusteella vaikutti siltä, että vyöhykkeeltä peräisin olevien sikojen, tuotteiden ja sivutuotteiden erilläänpito vaatimukset vyöhykkeen ulkopuolelta peräisin olevista sioista, tuotteista ja sivutuotteista voitaisiin tässä teurastamossa ja sen yhteydessä olevassa liha-alan laitoksessa täyttää. Niinpä siinä vaiheessa, kun voidaan perustaa nykyisten säädösten mukainen varsinainen rajoitusvyöhyke, laitos voisi saada eläintautilain mukaisen erillään pitoon liittyvän hyväksynnän, joka mahdollistaa vyöhykkeen ulkopuolelta peräisin olevien sianlihatuotteiden toimittamisen sisämarkkinakauppaan.

Toiveissa oli, että myöhemmin järjestettäisiin jatkoharjoitus toimintatapojen vahvistamiseksi ja tehtyjen parannusten testaamiseksi.

Afrikkalaisen sikaruton vastustamisesta annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen muutos (6/20) ei ollut voimassa eikä tiedossa lopullisessa muodossaan vielä harjoituspäivänä. Harjoituksessa kuitenkin käytettiin kyseisen asetuksen sen hetkistä muutosluonnosta. Sittemmin muutos on tullut voimaan, mutta koska uusi eläinterveys säännöstö ja eläintautilaki astuvat voimaan 21.4.2021 ja näin ollen ASF:ä koskeva lainsäädäntö on jälleen muuttumassa, kaikki tässä loppuraportissa esitetyt asiat eivät välttämättä vastaa myöhemmin voimaan tulevien säädösten vaatimuksia tai termistöä.

2 JOHDANTO

Vuoden 2020 eläinlääkintähuollon valtakunnallisen ohjelman (EHO) yhtenä painopisteenä oli yhteisesti koordinoitu afrikkalaisen sikaruton valmiusharjoitus. Tämän takia vuonna 2020 järjestettiin valmiusharjoituskokonaisuus Potsi 2020, joka koostui tehtävistä, koulutuksista ja useista erillisistä harjoituksista. Harjoitusten järjestäjinä toimivat Ruokavirasto ja aluehallintovirastot. Yhtenä kokonaisuuden harjoituksena oli 21.10.2020 pidetty ASF-teurastamoharjoitus, jonka tarkoituksena oli parantaa elinkeinon ja eläintautiviranomaisten toimintavalmiutta tilanteessa, jossa ASF todettaisiin luonnonvaraisessa villisiassa alueella, jolla sijaitsee sikateurastamo.

3 HARJOITUKSEN SUUNNITTELU

Ruokavirasto koordinoi harjoituksen järjestämistä. Suunnittelusta ja toteuttamisesta vastasi järjestämisryhmä, johon kuuluivat Ruokavirastosta ylitarkastajat Riikka Lahdenperä, Hanna Lounela, Riikka McLean ja Leena Oivanen sekä liha-alan laitoksen edustaja. Järjestämisryhmä asetti harjoitukselle tarkoituksen ja tavoitteet, kutsui harjoitukseen osallistujat, laati ja lähetti kutsun sekä teki osallistujille ennakkomateriaalin ja arvioijille arviointimateriaalin. Järjestämisryhmä myös suunnitteli harjoituksen skenaarion, laati syötteet, teki tarvittavat käytännön järjestelyt ja ohjeet etäyhteydellä (Teams) osallistumiseen sekä fasilitoi harjoituksen. Lisäksi ryhmä teki palautekyselyn ja lähetti sen osallistujille, käsitteli palautteen ja muut huomiot harjoituksesta yhdessä arvioijien kanssa sekä laati loppuraportin.

4 TARKOITUS JA TAVOITTEET

Harjoituksen tarkoituksena oli parantaa elinkeinon ja eläintautiviranomaisten toimintavalmiutta tilanteessa, jossa ASF todettaisiin luonnonvaraisessa villisiassa alueella, jolla sijaitsee sikateurastamo. Tavoitteena oli testata teurastamon toimintamahdollisuuksia ASF:n vuoksi perustetulla rajoitusvyöhykkeellä ja siihen liittyen erityisesti seuraavia osa-alueita:

- saataisiinko vyöhykkeen ulkopuolelta tulevat siat teurastettua ja liha saatettua markkinoille
- saataisiinko vyöhykkeeltä peräsin olevat siat vastaanotettua, teurastettua ja liha saatettua markkinoille sekä sivutuotteet toimitettua käsiteltäväksi
- pystyttäisiinkö teurastamon eläintautilain mukainen hyväksymismenettely toteuttamaan.

Lisäksi tavoitteena oli kehittää Ruokaviraston, aluehallintoviraston (AVI) ja teurastamon yhteistyötä ASF-tilanteessa sekä testata näiden eläintautivalmius- ja toimintasuunnitelmia. Yhtenä tavoitteena oli myös valmiin harjoitus pohjan luominen teurastamoiden eläintautivalmiusharjoitteluun.

5 OSALLISTUJAT

Pelaajat: Harjoitukseen osallistui pelaajina Ruokaviraston edustajia (8 kpl), yksi Etelä-Suomen aluehallintoviraston läänineläinlääkäri ja liha-alan laitoksen edustajia (11). Yhteensä pelaajia oli 20. Pelaajien tehtävänä oli osallistua aktiivisesti harjoituksen tapahtumiin ja kulkuun. He keskustelivat harjoituksessa annettujen syötöiden ja niiden yhteydessä esitettyjen kysymysten pohjalta, miten he toimisivat annetussa tilanteessa.

Fasilitaattorit/järjestämisryhmä: Järjestämisryhmän jäsenet (5) fasilitoivat harjoituksen. Fasilitaattorit aloittivat ja päättivät harjoituksen sekä vastasivat harjoituksen etenemisestä. He johtivat harjoituksen kulkua sekä pelaajien keskustelua ja toimintaa. Tarvittaessa fasilitaattorit aktivoivat keskustelua ja ohjasivat sitä sellaiseen suuntaan, joka edisti harjoituksen tavoitteiden toteutumista. Järjestämisryhmän jäsenet on kuvattu kohdassa 3 (Harjoituksen suunnittelu).

Arvioijat: Arvioijina toimivat erikoistutkija Jonna Kyyrö ja lihantarkastusyksikön johtaja Marjatta Rahkio Ruokavirastosta. Arvioijat seurasivat harjoituksen tapahtumia ja kulkua, mutta eivät aktiivisesti osallistuneet harjoitukseen eivätkä vaikuttaneet harjoituksen etenemiseen. He kirjasivat havaintoja harjoituksen kulusta ja tavoitteiden täyttymisestä sekä osallistuivat palautteen käsittelyyn ja harjoituksen arviointiin harjoituspäivän jälkeen.

Tarkkailijat: Harjoitukseen oli kutsuttu tarkkailijoiksi läänineläinlääkäreitä, Ruokaviraston ja liha-alan laitoksen edustajia sekä Eläinten terveys ETT ry:n edustaja (yhteensä noin kaksikymmentä henkilöä). Tarkkailijat seurasivat harjoituksen tapahtumia ja kulkua, jolloin heidän osaamisensa harjoituksessa käsiteltävistä aiheista lisääntyi. He eivät kuitenkaan aktiivisesti osallistuneet harjoitukseen eivätkä vaikuttaneet harjoituksen etenemiseen. He saivat kuitenkin antaa harjoituksesta palautetta.

6 TOTEUTUS

6.1 Ennakkomateriaali

Osallistujille lähetettiin ennen harjoitusta ennakkomateriaali, joka sisälsi osallistujalistan, aikataulun, taustakertomuksen, yleistä tietoa afrikkalaisesta sikarutosta, ASF-ohjeistusta elintarvikealan toimijoille ja valvojille, aiheeseen liittyvää eläintautilainsäädäntöä, kuvauksen eri tahojen tehtävistä ASF-rajoitusvyöhykkeellä, ohjeen teurastamon, leikkaamon ja lihavalmistelaitoksen eläintautilain mukaisesta hyväksymisestä sekä ohjeen Teamsin käytöstä harjoituksessa.

6.2 Teurastamon eläintautilain mukaisen hyväksymisen arviointi

Harjoituksen pohjustamiseksi järjestettiin ennen varsinaista harjoituspäivää erillinen, taustoittava teemapäivä 5.10.2020. Tähän osallistui Etelä-Suomen aluehallintoviraston läänineläinlääkäri sekä henkilöitä harjoituksen järjestämisryhmästä, liha-alan laitoksesta ja Ruokaviraston lihantarkastusyksiköstä. Teemapäivän aikana tutustuttiin laitokseen ja sen mahdollisuuksiin järjestää rajoitusvyöhykkeeltä ja sen ulkopuolelta olevien sikojen, tuotteiden ja sivutuotteiden erillään pitäminen toisistaan eläintautitilanteessa. Laitoskierroksen, omavalvonta-asiakirjojen ja keskustelujen perusteella vaikutti siltä, että sikojen, tuotevirtojen, sivutuotteiden ja toimintojen erottaminen toisistaan olisi mahdollista toteuttaa tautitilanteessa, joten eläintautilain mukaiselle laitoksen hyväksymismenettelylle

ei näyttäisi olevan esteitä. Päivästä saatua tietoa hyödynnettiin myös varsinaisen harjoituspäivän viimeisen syötteen suunnittelussa.

6.3. Harjoituspäivän rakenne

Varsinainen harjoitus pidettiin 21.10.2020. Alun perin harjoitus suunniteltiin toteutettavaksi keskustelupohjaisena pöytäharjoituksena, jossa osallistujat olisivat saman pöydän ääressä keskustelemassa. Covid-19-pandemian takia harjoitus muutettiin virtuaalisesti toteutettavaksi keskustelupohjaiseksi pöytäharjoitukseksi, jossa keskusteltiin etäyhteyden (Teams) välityksellä virtuaalisessa kokoustilassa.

Harjoitus perustui kuvitteelliseen tapahtumasarjaan, joka alkoi taustakertomuksella ja eteni osissa niin sanottujen syötteiden avulla. Syötteet olivat kuvauksia tapahtumista ja niiden etenemisestä. Pelaajat saivat syötteitä harjoituksen edetessä Teamsin kautta. Lisäksi fasilitaattori esitteli syötteet. Koska harjoitus kesti vähemmän aikaa kuin tapahtumat oikeasti kestäisivät, tapahtumasarjaan sisältyi aikahyppyjä. Aikahypyistä ja tapahtuneista asioista kerrottiin pelaajille. Fasilitaattori esitti syötteisiin liittyviä kysymyksiä, joiden avulla pelaajat keskustelivat siitä, kuinka he toimisivat syötteissä kuvatuissa tilanteissa. Varsinaisiin toimenpiteisiin harjoituksessa ei ryhdytty. Harjoituksen aikana ei myöskään otettu yhteyttä harjoituksen ulkopuolisiin henkilöihin. Harjoituspäivän tarkempi aikataulu on liitteessä 1.

Afrikkalaisen sikaruton vastustamisesta annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen muutos (6/20) ei ollut voimassa eikä tiedossa lopullisessa muodossaan vielä harjoituspäivänä. Harjoituksessa kuitenkin käytettiin kyseisen asetuksen sen hetkistä muutosluonnosta. Sittemmin muutos on tullut voimaan, mutta koska uusi eläinterveys sääntö ja eläintautilaki astuvat voimaan 21.4.2021 ja näin ollen ASF:ä koskeva lainsäädäntö on jälleen muuttumassa, kaikki tässä loppuraportissa esitetyt asiat eivät välttämättä vastaa myöhemmin voimaan tulevien säädösten vaatimuksia tai termistöä.

6.4 Syötteiden aiheet

Harjoituksessa oli yhteensä kuusi syötettä. Syötteet pohjautuivat kuvitteelliseen tapahtumasarjaan, jossa ASF todettaisiin kuolleena löydetyistä luonnonvaraisesta villisiasta alueella, jolla sijaitsee sikateurastamo. Syötteissä käsiteltiin

- väliaikaisen rajoitusvyöhykkeen perustamista ja sen vaikutuksia teurastamoon kyseisenä päivänä
- vaikutuksia vientiin ja sisämarkkinakauppaan
- yhteydenottoa vyöhykkeen asiakastiloihin
- vyöhykkeen ulkopuolelta tulevien sikojen teurastamista ja lihan saattamista markkinoille
- vyöhykkeeltä tulevien sikojen vastaanottoa, teurastamista, lihan saattamista markkinoille ja sivutuotteiden käsittelyä
- teurastamon eläintautilain mukaista hyväksymistä ja erillään pidon valvontaa.

7 ARVIOINTI JA PALAUTE

Harjoituksessa arvioijat tarkkailivat keskustelua ja dokumentoivat havaintonsa harjoituksessa käsitellyistä aiheista sekä harjoituksen tavoitteiden saavuttamisesta. Lisäksi arvioijat tekivät havaintoja siitä, olivatko keskustellut toimenpiteet linjassa valmius- ja toimintasuunnitelmien ja ohjeiden kanssa.

Harjoituksen pelaajilta ja tarkkailijoilta kerättiin välitöntä palautetta harjoituspäivänä heti päivän päätteeksi. Lisäksi heiltä saatiin palautetta harjoituksen jälkeen lähetetyllä palautekyselyllä (Webropol). Arvioijat osallistuivat palautteen käsittelyyn.

Harjoituksen arvioinnissa on otettu huomioon arvioijien havaintojen lisäksi järjestämisryhmän havainnot sekä pelaajilta ja tarkkailijoilta saatu palaute. Arvioinnista saadut keskeiset huomiot on kuvattu kohdassa 8.

8 HUOMIOT

8.1 Arvioinnin yhteenveto

Harjoitus onnistui kokonaisuudessaan hyvin, se koettiin tarpeelliseksi ja se vastasi valtaosin asetettuihin tavoitteisiin. Esiin nousi useita tärkeitä huomioita, jotka liittyvät afrikkalaiseen sikaruttoon varautumiseen, taudintorjuntaan ja tiedonkulkuun tautitilanteessa.

Tautiepäilystä tai -tapauksesta viestintä elinkeinolle mahdollisimman aikaisessa vaiheessa koettiin erittäin tärkeäksi. Eri eläintautiviranomaisten viestintävastuut edellyttävät vielä roolien selkeyttämistä. Lisäksi tuotiin esiin tarve toimintaohjeille ja mallipohjille tautitapauksen hoitamista varten.

Harjoituksessa vaikutti siltä, että teurastamo selviäisi väliaikaisen rajoitusvyöhykkeen muodostamisen jälkeisistä ensivaiheen toimistaan. Tilanne, jossa teurastamo sijaitsee rajoitusvyöhykkeellä, on kuitenkin perin haasteellinen esimerkiksi lihan jalostukseen ohjaamiseen liittyvien järjestelyiden takia. Tautitilanteen alussa perustettavalla väliaikaisella rajoitusvyöhykkeellä teurastettavien sikojen liha, oli se sitten peräisin vyöhykkeeltä tai sen ulkopuolelta tulleista sioista, tulisi nykyisten säädösten mukaan ohjata ASF-viruksen tuhoavaan erityiskäsittelyyn tai kotimaan kulutukseen, mikä aiheuttaisi lihateollisuudelle suuria haasteita. Erityiskäsitteltyjen tuotteiden markkinat ovat pienet ja kotimaan käyttöön hyväksytyjen tuotteiden merkitseminen tavanomaisesta poikkeavalla tunnistusmerkillä on vaikeaa, sillä tunnistusmerkki on yleisesti esipainetuissa pakkausmateriaaleissa. Sivutuotteiden toimittamisessa käsiteltäväksi voi tulla kapasiteettiongelmia käsittelylaitoksissa, jos teurastettavien sikojen sivutuotteita pitää toimittaa normaalista poikkeaviin käsittelyihin.

Harjoituksen perusteella vaikutti siltä, että vyöhykkeeltä peräisin olevien sikojen, tuotteiden ja sivutuotteiden erilläänpito vaatimukset vyöhykkeen ulkopuolelta peräisin olevista sioista, tuotteista ja sivutuotteista voitaisiin tässä teurastamossa ja sen yhteydessä olevassa liha-alan laitoksessa täyttää. Niinpä siinä vaiheessa, kun voidaan perustaa nykyisten säädösten mukainen varsinainen rajoitusvyöhyke, laitos voisi saada eläintautilain mukaisen erillään pitoon liittyvän hyväksynnän, joka mahdollistaa vyöhykkeen ulkopuolelta peräisin olevien sianlihatuotteiden toimittamisen sisämarkkinakauppaan.

Toiveissa oli, että myöhemmin järjestettäisiin jatkoharjoitus toimintatapojen vahvistamiseksi ja tehtyjen parannusten testaamiseksi.

8.2 Arvioijien ja järjestämisryhmän havainnot

Yleistä

Harjoitus oli hyvin suunniteltu ja toteutettu ja syötteet olivat onnistuneita. Aikataulu piti ja keskustelu pysyi asiassa. Lainsäädäntö ja sen tulkinta oli paikoitellen haastavaa, sillä lainsäädännön tiedettiin olevan muuttumassa. Valmiita viranomaisohjepohjia ja hakemuslomakkeita poikkeusluvulle kaivattiin.

Harjoituksessa nousi esille kaksi erityisen haasteellista asiaa: viestintä ja kotimaan markkinoiden riittämättömyys rajoitusvyöhykkeen sianlihatuotteille, jotka ovat läpikäyneet ASF-viruksen tuhoavan erityiskäsittelyn. Myös viennin ja sisämarkkinakaupan haasteet nousivat esiin. Lisäksi harjoituksessa sivuttiin ja pohdittiin asioita, jotka eivät varsinaisesti olleet tämän harjoituksen aiheita (näytteenotto tiloilla, sikojen lopetukset pitopaikoissa).

Harjoituksen tavoitteena oli testata teurastamon toimintamahdollisuuksia ASF-tauditilanteessa ja siihen liittyvää yhteistyötä, joten harjoitus oli rajattu näihin liittyviin aiheisiin. On kuitenkin haasteellista harjoitella yksityiskohtia ja osia taudintorjuntakokonaisuudesta, kun todellisessa tilanteessa muitakin taudintorjuntatoimia tehtäisiin samanaikaisesti ja myös nämä vaikuttaisivat toimintaan. Tästä huolimatta yksityiskohtainen harjoittelu ja pohdinta tarkkaan kuvatussa tilanteessa onnistuivat hyvin.

Viestintä

Viestinnällä tarkoitetaan tässä yhteydessä organisaatioiden sisäistä viestintää, hallinnonalan viestintää viranomaisten välillä ja ulkoista viestintää esimerkiksi sidosryhmille, eläinten omistajille ja kansalaisille.

Haasteet ja odotukset viestinnälle ovat suuret. Ensimmäinen kriittinen kohta on se, miten teurastamo saa tiedon, että sen hankinta-alueella on havaittu afrikkalaista sikaruttoa. Liha-alan toimija haluaisi tiedon ennen kuin tieto on julkinen ja siten, että tieto saavuttaa samanaikaisesti neljä eri teurastamon yhteystahoa ja teurastamon johtavan tarkastuseläinlääkärin. Väliaikaisen rajoitusvyöhykkeen laajuus ja sijainti tulisi olla heti alussa teurastamon tiedossa. Toimijan on tämän jälkeen mahdollista tavoittaa omat asiakastilansa esimerkiksi tekstiviestitse ja hyödyntäen Sikavaa sekä toimijan käytössä olevaa karttaohjelmaa. Eläintautiviranomaisten on kuitenkin myös itse tavoitettava kaikki vyöhykkeellä olevat sikojen pitopaikkojen omistajat henkilökohtaisesti. Vaikka liha-alan yrityksen ja aluehallintoviraston tehtävät ja vastuut ovatkin osittain päällekkäiset asiakastiloille viestimisessä, siitä ei sinänsä ole haittaa. Haasteellista on koordinoita, että tieto on samaa tai ainakin ristiriidatonta Ruokaviraston eri yksiköissä, aluehallintovirastossa, liha-alan toimijoilla ja sikatiloilla ja että tieto saavuttaa kaikki alueen sikojen pitopaikkojen omistajat.

Harjoituksessa esille tulleita viestintäasioita, joita tulee vielä selvittää:

- Mitä liha-alan yritykselle välitettävä tieto ASF-löydöksestä sisältää, mikä taho Ruokavirastosta välittää tiedon ja mitä kanavaa tiedon välittämiseen käytetään
- Missä vaiheessa ja kuinka paljon etukäteen ennen tiedon yleistä julkistamista elinkeinolle voidaan välittää tieto mahdollisesta tapauksesta ja tulevasta rajoitusvyöhykkeestä

- Onko tarvetta porrastaa tiedotuksen aloittamista elinkeinolle sen mukaan, onko toimijalla toimintaa vyöhykkeellä vai muualla Suomessa.

Toimijoiden tekemää viestintää helpottaa, että he voivat omassa viestinnässään tukeutua tai viitata viranomaisen ajankohtaiseen, taudinpurkaukseen liittyvään tiedostusmateriaaliin esimerkiksi internetissä.

Teurastamon sijainnista rajoitusvyöhykkeellä aiheutuvat vaatimukset sikojen ja tuotteiden siirroille sekä eläintautilain mukainen hyväksyntä

Harjoitustilanteessa oli selvää, minkä liha-alan yrityksen pääasiallinen hankinta-alue oli kyseessä. Oikeassa tilanteessa tämäkin saattaa olla alussa selvitettävänä.

Harjoituksessa teurastamo ja sen yhteydessä oleva liha-alan laitos jäi muodostettavan väliaikaisen rajoitusvyöhykkeen sisäpuolelle. Kun vyöhyke on muodostettu, teurastamolla on paljon tehtävää, jotta kuljetuksessa olevat siat saadaan, jos mahdollista, ohjattua muualle, teurastamossa jo olevat siat teurastettua ja liha ohjattua sopivaan paikkaan. Harjoituksessa vaikutti siltä, että teurastamo selviäisi ensivaiheen toimistaan. Tarpeen vaatiessa vyöhykkeen muodostamisen jälkeen teurastettavien sikojen liha olisi saatu merkittyä erillisellä terveystarkistuksella ja pidettyä erillään ennen vyöhykkeen muodostamista teurastettujen sikojen lihasta. Lisäksi sivutuotteet olisi saatu ohjattua tarvittavaan käsittelyyn.

Seuraavina päivinä teurastettavaksi tarkoitettujen sikojen haku tiloilta voidaan keskeyttää. Tällöin osalla tiloista syntyisi kuitenkin nopeasti ongelmia (esimerkiksi ylitäyttö). Se, voitaisiinko toisten yritysten omistamien teurastamoiden kanssa tehdä yhteistyötä ja sopia sikojen teurastuksesta ASF-tilanteessa, jäi harjoituksessa osittain auki. Ilmeisesti tämä voisi tulla kyseeseen, mutta tätä ei ole suunniteltu sen tarkemmin eikä asiasta ole sovittu.

Tämänhetkisten säädösten mukaan kaikki vyöhykkeellä sijaitsevalla teurastamolla olevien sikojen ja kaikkien sinne aluehallintoviraston mahdollisesti myöhemmin myöntämällä poikkeusluvalla tulevien sikojen liha tulisi ohjata ASF-viruksen tuhoavaan erityiskäsittelyyn tai kotimaan kulutukseen riippumatta siitä, ovatko siat peräisin vyöhykkeeltä vai sen ulkopuolelta. Harjoituksen kohteena olleen teurastamon yhteydessä ei ole sellaisten lihavalmisteiden valmistusta, jossa erityiskäsittely toteutuisi. Lisäksi erityiskäsitteltyjen tuotteiden markkinat ovat pienet, joten niitä ei kannata tuottaa suuria määriä. Kansalliseen käyttöön hyväksyntä lihasta tehtyjen pakattujen tuotteiden merkitseminen tässä tai muissa laitoksissa tavanomaisesta poikkeavalla tunnistusmerkillä on vaikeaa (edellyttäisi uusia pakkauksia tai tuotteiden pakkauskohtaista tarroittamista). Muutaman päivän teurastuotanto on mahdollista pakastaa teurastamolla, mutta se ei tuo pitempiaikaista ratkaisua tilanteeseen.

Koska erityiskäsittelyihin ja kotimaan kulutukseen tarkoitettuihin tuotteisiin liittyy edellä mainittuja vaikeuksia, teurastamo piti ongelmallisena sikojen laajamittaista teurastamista väliaikaisella rajoitusvyöhykkeellä sijaitsevassa teurastamossa. Toisaalta suuren teurastamon jäädessä vyöhykkeelle tulee haasteeksi saada siat jonnekin muualle teurastettavaksi, jotta niitä ei tarvitsisi lopettaa tiloilla. Harjoituksessa nousi vahvasti esille, että tilanne, jossa teurastamo sijaitsee rajoitusvyöhykkeellä, on perin vaativa eikä teurastamolla ole vielä valmiita suunnitelmia lihan ohjaukseen tällaisessa tilanteessa.

Sivutuotteiden käsittelyä ja tähän mahdollisesti liittyvää ohjeistustarvetta ei käsitelty harjoituksessa kovin yksityiskohtaisesti, mutta arvioitiin, että sivutuotteiden hävittämisessä

voi tulla kapasiteettiongelmia käsittelylaitoksissa, jos teurastettavien sikojen sivutuotteita pitää toimittaa normaalista poikkeaviin käsittelyihin. Todettiin, että Honkajoki Oy:n kapasiteettia käsittelylaitoksena on tarkasteltava taudintorjuntatilanteessa huomioiden koko maa siten, että sen kapasiteetti tulee mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön (saadaan käsiteltyä asianmukaisesti ainakin kaikkein riskialttein materiaali).

Väliaikaisella rajoitusvyöhykkeellä pidettävillä sioilla on siirtokielto, josta voi poiketa aluehallintoviraston luvalla. Tähän poikkeuslupa- ja sen hakemiseen kaivattiin mallipohjia. Käytännössä voi olla tarve kuljettaa sikoja poikkeusluvalla myös vyöhykkeen ulkopuoliseen teurastamoon teurastettavaksi. Näissä tilanteissa on tautiriskin hallinnan lisäksi tarkistettava, että kaikki markkinointiväittämät ja pakkausmerkinnät (kuten laatuvaraus) ovat totuudenmukaisia.

Harjoituksessa jäi poikkeusluvalla kuljettavien sikojen ja niistä saatujen sivutuotteiden osalta epäselväksi, tarkastaako viranomaisen kaikki saapuvat sikakuljetukset ja antaa se ajoneuvon puhdistamisen ja desinfioinnin valvonnasta erillisen todistuksen vai voiko todistuksen myöntää toimija. Jos viranomaisen on tarkoitus tehdä saapumistarkastukset ja puhdistamisen ja desinfioinnin valvonta, tarvitaan lisäresurssi teurastamovalvontaan.

Siinä vaiheessa, kun on perustettu varsinainen rajoitusvyöhyke, laitos voi saada eläintautilain mukaisen hyväksynnän, jolla on varmistettu laitoksen mahdollisuus käsitellä ja pitää erillään vyöhykkeeltä peräisin olevia sikoja ja niistä saatuja tuotteita ja sivutuotteita vyöhykkeen ulkopuolelta peräisin olevista sioista, tuotteista ja sivutuotteista. Vyöhykkeen ulkopuolelta peräisin olevat siat sekä niiden tuotteet ja sivutuotteet voidaan toimittaa edellä mainitun mukaisesti hyväksytystä laitoksesta sisämarkkinakauppaan. Kun laitoksella on eläintautilain mukainen hyväksyntä, erillään pidon valvonta on viranomaisen kannalta osa elintarvikkeiden jäljitettävyydenvalvontaa. Laitoksen näkökulmasta hyväksyntä tulisi saada ASF-tautitilanteesta lähes heti, mutta se voidaan tehdä vasta komission rajoitusvyöhykepäättöksen jälkeen, kun varsinainen rajoitusvyöhyke on asetettu, mikä tarkoittaa parhaimmillaankin useita viikkoja. Nykyisen asetuksen mukaisesti perustetun väliaikaisen rajoitusvyöhykkeen voimassaolon aikana ei siis ole mahdollista käyttää eläintautilain mukaista erillään pitoon liittyvää hyväksyntää mahdollistamaan sianlihatuotteiden toimittamista sisämarkkinakauppaan.

Väliaikaisen rajoitusvyöhykkeen sikojen kuljettamiseen poikkeusluvalla ei ole tarkkoja ehtoja nykyisessä säädöksessä. Toimijoiden kannalta olisi tärkeää, että ehdot olisivat etukäteen tiedossa esimerkiksi ohjeistuksen kautta. Joidenkin ehtojen täyttäminen voi olla vaikeaa esimerkiksi jatkuvatyöttöisessä sikalassa. Teurastamoilla on pitopaikkakohtaiset suunnitelmat teurastuksista ja sikojen siirroista. Teurastamo voi antaa tarvittavia tietoja aluehallintovirastolle, jotta tämä voi hyödyntää niitä arvioidessaan sikatilojen tarkastus- ja näyttötoimintajärjestystä. Viranomaiset ja toimijat pystyvät toiminnallaan varmistamaan, että tartunnan saaneita sikoja ei tuoda teurastamolle.

Vaikutukset sisämarkkinakauppaan ja vientiin

Lisäksi harjoituksessa nousi esille vaikutukset sisämarkkinakauppaan ja vientiin. Todettiin, että tapauskohtaisesti arvioitaisiin, onko tarpeen vetää takaisin aikaisempien teuraserien tuotteita sisämarkkinoilta ja viennistä. Päätökseen vaikuttavia seikkoja olisivat:

- Onko aihetta epäillä, että kyseessä ei olisi niin sanottu ensimmäinen villisikatapaus ja että teurastamossa olisi mahdollisesti käsitelty ASF-tartunnan saaneita sikoja aikaisemmin (ristiinsaastumisvaara). Tällä viitataan siihen, että

ensimmäisenä löydetty ASF-positiivinen villisika ei välttämättä ole ensimmäinen tähän epidemiaan liittyvä ASF-positiivinen villisika. On mahdollista, että ASF on voinut olla alueella jo jonkin aikaa ennen ensimmäisen kuolleen villisian löytymistä.

- Viennin osalta on huomioitava myös, miltä tilanne näyttää ostajan näkökulmasta, eli käytännössä kauppa on keskeytettävä ajankohtana, joka on epidemiologisen tiedon nojalla perusteltavissa. Kaupan keskeytyksen on lisäksi oltava sidoksissa niihin kansainvälisiin ilmoituksiin, joita Suomi tekee maa- ja metsätalousministeriön kautta kansainvälisille kumppaneille ja yhteisöille.

Harjoitustilanteessa ei ollut täysin selvää, mitä tehdään sisämarkkinoiden ja viennin tuoterille, jotka ovat juuri matkalla kohdemaahan. Viranomaisen määrää riskinarvioinnin perusteella takaisinvedon mahdollisen tartunnan leviämiskaavan perusteella. Toimija voi kuitenkin tehdä takaisinvedon myös laajemmin kuin viranomaisen edellyttää. Tämä voi olla tarpeen esimerkiksi kauppasuhteiden ylläpitämiseksi. Harjoituksen perusteella laitos toivoo viranomaiselta tarkempaa ohjeistusta ja linjanvetoja sisämarkkinakauppaan ja vientiin liittyvästä takaisinvedosta ASF-tilanteesta.

8.3 Pelaajien ja tarkkailijoiden palaute

Harjoituksen yhteenveto -osiossa harjoituspäivän päätteeksi pelaajat ja tarkkailijat antoivat välitöntä palautetta harjoituksesta. Harjoitukseen ja siinä käytyyn aktiiviseen keskusteluun oltiin tyytyväisiä. Viestinnän tärkeys korostui, ja tarkempien toimintaohjeiden tarve tuotiin esiin.

Palautekyselyyn vastasi 11 pelaajaa ja 10 tarkkailijaa. Lähes kaikkien (95 %) vastaajien mielestä harjoitus onnistui testaamaan teurastamon toimintavalmiutta. Yhden (5 %) vastaajan mielestä tämä onnistui vain osittain. Yli puolet (52 %) vastaajista koki harjoituksen selkeyttäneen organisaatioiden eläintautivastuita/-rooleja ASF-tilanteessa. Vastaajista 38 % kertoi näiden selkeytyneen osittain ja 10 % vastaajista koki, etteivät nämä selkeytyneet harjoituksessa. Esimerkiksi viestintävastuiden todettiin olevan edelleen hieman epäselviä. Ruokaviraston, AVIn ja teurastamon yhteistyö ASF-tilanteessa parani suurimman osan (90 %) vastaajista mielestä, kun taas osittain se parani 10 %:n mielestä.

Oman organisaation eläintautivalmius- ja toimintasuunnitelmasta oli riittävästi apua harjoitustehtävien suorittamisessa hieman alle puolelle (48 %) vastaajista. Kolmasosalle (33 %) niistä oli apua osittain ja 19 %:lle niistä ei ollut apua. Suunnitelmiin kaivattiin muun muassa kuvausta siitä, kuka ilmoittaa tautitapauksesta teurastamolle ja kuka hoitaa teurastamon ohjauksen. Lisäksi toivottiin jo etukäteen tehtäväksi mallipohjia esimerkiksi poikkeuslupahakemuksiin ja uuden säädöksen mukaisiin päätöksiin.

Kaikkien vastaajien mielestä oma harjoitusrooli oli ymmärrettävä, osallistumisesta oli hyötyä ja harjoitus oli toteutettu oikein suhteessa tavoitteisiin. Suuri osa (86 %) huomasi nykyisissä toimintatavoissa puutteita tai ongelmia, jotka liittyvät toimintaan eläintautitilanteessa. Nämä koskivat muun muassa viestintää ja tarvetta poikkeuslupien edellytyksiä koskeville ohjeille. Yli kaksi kolmasosaa (71 %) vastaajista havaitsi asioita, jotka johtavat muutoksiin heidän toimintaympäristössään tai organisaatiossaan. Tämän ansiosta esimerkiksi valmiussuunnitelmia ja -ohjeita tarkennetaan. Lähes kaikkien (95 %) mielestä tarpeelliset tahot olivat edustettuina harjoituksessa. Yksi vastaaja (5 %) olisi kaivannut harjoitukseen sianlihan tuottajaa.

Kaikki pitivät ennakkomateriaalia sopivana ja harjoituksen syötteitä onnistuneina. Myös harjoituksen rakenne ja koordinointi olivat sujuvia ja käytännön toteutus onnistui. Pituudeltaan harjoitus oli lähes kaikkien mielestä sopiva, vain yksi vastaajista piti harjoitusta liian lyhyenä. Harjoitus paransi lähes kaikkien (95 %) vastaajien valmiutta toimia ASF-tilanteessa. Yhden (5 %) vastaajan valmiutta harjoitus paransi osittain.

Kaiken kaikkiaan harjoitusta pidettiin hyvin suunniteltuna, onnistuneena ja hyödyllisenä. Myös tekniikkaa pidettiin toimivana. Harjoitus auttoi hahmottamaan kokonaisuutta ja toi esiin kehittämiskohteita. Kehittämisehdotuksena toivottiin, että myöhemmin järjestettäisiin jatkoarjoitus toimintatapojen vahvistamiseksi ja tehtyjen parannusten testaamiseksi.

9 SUOSITUKSET

Harjoituksessa havaittujen puutteiden korjaamiseksi ja kehittämisehdotusten toteuttamiseksi järjestämisryhmä suosittelee toimenpiteitä, jotka on kuvattu kohdassa 9.1 ja 9.2. Organisaatioiden vastuulle jää aikatauluttaa ja toteuttaa omaa organisaatiota koskevat suositukset.

9.1 Varautumiseen ja taudintorjuntatoimiin liittyvät suositukset

Harjoituksen perusteella järjestämisryhmä suosittelee seuraavia toimenpiteitä:

- Eri organisaatioiden viestintävastuita selvennetään tarkentamalla ohjeita. Perehdyttämällä ja kouluttamalla henkilöstöä varmistetaan, että organisaatiossa työskentelevät tuntevat ohjeistuksen ja osaavat toimia sen mukaan.
- Ruokavirastossa tulee selventää sitä, missä vaiheessa viestintä tautitapauksesta aloitetaan eri tahoille ja tämä tulee kirjata toimintaohjekansion viestintäsuunnitelmaan
- Ruokaviraston toimintaohjekansion viestintäohjeeseen tulisi kirjata, kuka ilmoittaa tautitapauksesta rajoitusvyöhykkeellä sijaitsevalle teurastamolle ja muulle liha-alan yritykselle
- Ruokaviraston ja aluehallintoviraston (AVI) tulisi keskenään selventää, mikä taho tai yksikkö hoitaa teurastamon ja muun liha-alan yrityksen ohjauksen ja ohjeistuksen eläintautitilanteessa
- Ruokaviraston, AVIn ja elinkeinon olisi hyvä pohtia rajoitusvyöhykkeellä olevien pitopaikkojen tietojen välitystä viranomaisen ja elinkeinon välillä niin, että yhteydenotoissa voidaan hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla eri kanavia
- Elinkeinoon tulisi varautua tilanteisiin, joissa eläintaudin vuoksi sikojen siirroille on erityisvaatimuksia, ja miettiä tähän toimintamalleja (sianlihaketjun varautuminen ja lihojen ohjaus)
- Terveys- ja tunnistusmerkintöjen käyttöön liittyvää ohjeistusta on syytä täsmentää, kun uudet säädökset valmistuvat
- Elinkeinoon olisi hyvä suunnitella, miten erityiset tunnistusmerkit saataisiin käyttöön, jos niitä jouduttaisiin käyttämään sianlihatuotteiden merkitsemisessä

- Ruokaviraston olisi syytä tehdä mallipohjia poikkeuslupahakemuksiin ja päätöksiin, kunhan uusien säädösten sisältö on selvillä
- Ruokaviraston ohjeita takaisinvedosta ASF-tilanteessa tulisi täsmentää kattamaan selkeästi myös sisämarkkinakauppa ja vienti
- Toimintatapojen vahvistamiseksi ja tehtyjen parannusten testaamiseksi olisi hyvä järjestää myöhemmin uusi harjoitus.

9.2 Valmiusharjoitusten toteuttamiseen liittyvät suositukset

Tulevia valmiusharjoituksia suunniteltaessa ja järjestettäessä kannattaa huomioida seuraavat asiat:

- Harjoitusten järjestäminen etäyhteyksillä kannattaa ja tämä mahdollistaa laajemman tarkkailijajoukon osallistumisen, mikä lisää harjoituksen vaikuttavuutta
- Harjoituksen alussa osallistujille kannattaa korostaa sitä, mitä aihealueita harjoituksessa käsitellään ja mitkä aiheet puolestaan on rajattu harjoituksen ulkopuolelle
- Jos kyseessä on pöytäharjoitus (tabletop exercise), on hyvä tutustua harjoitukseen liittyvän laitoksen toimintaan paikan päällä ennen harjoitusta.

Liite 1. Harjoituspäivän aikataulu